

ФИЛОЛОГИЯ ИЛИМДЕРИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PHILOLOGICAL SCIENCES

Жунусалиева К.Т.

**УЛУУ АТА МЕКЕНДИК СОГУШ МЕЗГИЛИНДЕГИ
АЯЛДАРДЫН КААРМАНДЫГЫНЫН ЧЫГАРМАЛАРДА
СҮРӨТТӨЛҮШҮ**

Жунусалиева К.Т.

**ОПИСАНИЕ ЖЕНСКОГО ГЕРОИЗМА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ
ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ**

K.T. Zhunusalieva

**DESCRIPTION OF FEMALE HEROISM IN THE WORKS
OF THE GREAT PATRIOTIC WAR**

УДК: 894.341-09 (043.3)

Улуу Ата Мекендик согуштун жеңиши менен аякташына тылда жана ооруктагылар олуттуу салым кошкондугу белгилүү. Ал кезде ооруктун эмгекчилери жалпы совет эли менен бирдикте майданда кан кечип, согуш азабын чогуу көтөрүшүп, иш тандабай, кош айдап, буудай оруп, фронтко азык-түлүктөн баштап, жылуу кийим-кече жөнөтүп турган кыз-келиндердин орду, ролу эбегейсиз. Аялдар майдандын алдыңкы сабында дагы болушкан: дарыгерлер, учкучтар, көзгө атарлар, абадан коргонуу бөлүктөрүндө, байланыш, чалгындоо бөлүктөрүндө, айдоочулар, топографтар, кабарчылар, ал тургай танк айдаган, замбирек аткан жана жөө аскерлердин катарында кызмат өтөгөн аялдар көп болгон. Аялдар душмандын тылындагы жашыруун уюмдарда иштеп, партизандык кыймылдарга катышкан. Алар оорукта дагы «эркектердин» адистиктерин үйрөнүп, согушка аттанган эркектердин ордуна заводдун станокторун, тракторлорду иштетип, темир жолдо, темир эритүүчү ишканаларда иштешкен. Макалада ошол каардуу согуш учурундагы аялдардын каармандыгы чыгармаларда кандай сүрөттөлгөндүгү тууралуу сөз болуп, талдоо жүргүзүлмөкчү.

Негизги сөздөр: согуш, фашизм, жеңиш, фронт, оорук, майдан, баатырдык.

Известно, что тыл и труженики тыла внесли значительный вклад в победу Великой Отечественной войне. В кровавой войне труженики тыла вместе с людьми из Советского Союза на поле боя, разделяли боль войны, не выбирали работу, пахали, собирали пшеницу, отправляли еду и теплую одежду на фронт. В статье анализируется, как женский героизм описан этих работах во время холодной

войны. Женщины были на переднем крае битвы: врачи, пилоты, подразделение ПВО, средства связи, разведывательные подразделения, водители, топографы, репортеры и даже женщины, которые вели танки, стреляли из артиллерии и служили в армии. Женщины работали в секретных организациях за спиной противника и участвовали партизанских движениях, а также обучали мужчин в тыле, управляли заводскими машинами и тракторами вместо мужчин, которые шли на войну и работали на железных дорогах и металлургических заводах.

Ключевые слова: война, фашизм, победа, фронт, тыл, битва, героизм.

It is known that the rear workers made a significant contribution to the victory of the Great Patriotic War. In the bloody war, home front workers along with people from the Soviet Union in the battlefront shared the pain of war, did not choose a job, plowed, harvested wheat, sent food and warm clothes to the front. The article analyzes how female heroism is portrayed in these works during the Cold War. There were also women on the front lines: doctors, pilots, artillery, air defense, communications, drivers, topographers, reporters and even women who drove tanks, fired artillery, and served in the army. Women worked in secret organizations behind the enemy's back and took part in guerilla movements. They also trained men in the operated factory machines and tractors instead of men who went to war, and worked in railways and ironworks.

Key words: war, fascism, victory, front, rear, battle, heroism.

Бул каргашалуу окуя өзүнүн маани-маңызы боюнча, жагдайларынын өзгөчө курчтугу боюнча куча-

гына алган аймагы, катышкан өлкөлөрдүн, адамдардын саны, адамзатка тийгизген кесепеттери, курмандыктары, бир нече жылды өз ичине камтыган убактысы менен өзгөчөлөнгөн мүшкүлдүү, өтө олуттуу тарыхый окуя.

Улуу Ата мекендик согуш адилеттик менен жүзү каралыктын, ажал менен ар намыстын, ак менен каранын, адалдык менен арамдыктын, жаркын келечек менен акыр замандын согушу катары тарых жылнаамасында жазылып калды. Бул согуш 1418 күнгө созулуп, анын жүрүшүндө Калыгул олуя айткандай: дүйнө устаранын мизинде оодарылган таразадай” болуп турган Учурнда 57 млн күнөөсүз өмүрлөр кыйылган. Совет эли бул согушта 27 млндон ашуун адамын жоготкон.

Ата мекен үчүн жан аябай салгылашы курман болгон жоокерлерден сырткары, согуш кесепеттери болгон ачкачылыктын, ооруу-сыркоонун, оккупациянын, блокаданын, концентрациялык өлүм лагерлеринин азаптарынан миллиондогон жаш балдар, аялдар набыт болушкан.

Элибизде согуш апаатынын оор кундорун башынан өткөрбөгөн үй-бүлө жок болсо керек. Канчалаган балдар жетим калып, балалык бактысынан ажырап, асыл максаттары ишке ашпай калды.

Биздин эр азаматтар жана тылдагылар жалпы журт менен бирдикте кан майданда оор азаптуу күндөрдү башынан өткөрүп, фронтту ок-дары, жарак-жабдык жана азык-түлүк менен камсыз кылып турушту. Согушта Ата-мекенин коргоо үчүн миллиондогон эр азаматтар баатырларча салгылашып, курман болушту. Алардын көрсөткөн каармандыктары эске алынып, 73 жоокерге Советтер Союзунун Баатыры деген эн жогорку наам ыйгарылган.

Аталарыбыздын, агаларыбыздын ошол ыйык жерди сактоо үчүн көрсөткөн эрдиги биздин жаштарыбызга тарбиялоонун чоң мектеби болуп эсептелет. Өлүм менен тирешкен оор күндөр, мүнөттөр, жан аябай кармашкан эрдиктер совет элинин жүрөгүндө кетпес тактардан болуп калды. Эгерде ошондо жеңишке ээ болбосок, азыр кандай жашоодо жашаарыбызды элестетүү кыйын. Кыргыз элинин боорукерлиги, мээрмандыгы ошол учурда блокадада калган Ленинграддан 16 000ден ашуун адамды асырап алгандыгынан да баамдоого болот.

Согуш мезгилиндеги жалпы аялзатынын жашоосу, турмушта болуп жаткан азап-тозокту, оор басырыктуулугу көтөрүмдүүлүгү менен жүрөгүнө батыруусун жазуучулар чыгармаларында укмуштуудай образдарды сүрөттөп бере алгандыгы менен айырмаланат.

Бул ой кандайдыр бир денгээлде “Саманчынын жолу” повестине тиешелүү дешке толук негиз бар. Эң эле бери калганда ал мезгилде жазуучунун алдында согуш учурунда бардык түйшүктү, кайгы-зарды, бүт бойдон которгон кыргыз аялынын образын сүрөттөө максаты турду. Бул образ өзүнүн реалдуулугу жана көркөмдүк мазмуну боюнча чыныгы эпикалык масштабдагы даражага көтөрүлүү эле.

Повестте УАМ согуш мезгилиндеги оор тагдырын, адам баласына апкелген бул кандуу ааламаттын бүлүнчүгүн ачык, даана сүрөттөө максатында гана эмес, ошондой эле Жер Эненин образын биринчи жолу улуттук адабияттын орбитасына алып чыкты. Натыйжада, карапайым, жөнөкөй кыргыз аялынын реалдуу образы нукура эпикалык масштабга көтөрүлүп, адамдын жекече тагдыры, жекече трагедиясы жалпы элдик, жалпы адамзаттык мааниге өтөт. Согуш мезгилиндеги кыргыз аялынын тагдыры жөнүндөгү “Бетме-бетте”, “Жамийла” повесттерин улап, терендетип, өзүнчө бир трилогияны жаратты.

Кыргыз эл акыны Аалы Токомбаевдин өлкөнүн Борбордук мамлекеттик архивине өткөрүп берген каттарынын чоң жыйнагына Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында жаралган көптөгөн кызыктуу фактылар менен чыгармалар топтолгон. Архив фондунда Кыргызстандын тарыхы жана жалпы постсоветтик мейкиндик үчүн, тарыхты жараткандар, жеңишти алып келгендер үчүн зор мааниге ээ документтер бар.

Советтер Союзунун жеңиши - бул совет элинин жеңиши жана анда аялзаты дагы белгилүү ролду аткарган. Аялзаты көптөгөн даңктуу барактарды калтырышкан.

Бүткүл өлкө боюнча өткөрүлгөн жыйындарда жана митингдерде аялдар Мекенди коргоого өздөрүнүн даяр экендигин билдиришкен. Аялдар менен кыздар партиялык жана комсомолдук уюмдарга, аскер комиссариаттарына кирип, майданга жөнөтүүнү талап кылышкан. Аракеттеги армияга жөнөтүү талабы менен кайрылган ыктыярдуулардын 50%ын аялдар түзгөн.

Улуу Ата Мекендик согуш жылдары Советтер Союзунун аялзаты массалык түрдө согуш аракеттерине катышкан, тарыхта Мекенди коргоо үчүн мынчалык көп аялзаты катышкан согуш болгон эмес. Кызыл Армиянын катарына кирүүгө жетишүү менен, аялдар жана кыздар аскер адистиктеринин дээрлик бардыгын үйрөнүшкөн жана Советтик куралдуу Күчтөрдүн катарында өздөрүнүн күйөөлөрү, аталары, ага-инилери менен ийиндеше кызмат өтөшкөн.

Аялдар майдандын алдыңкы сабында дагы болушкан: дарыгерлер, учкучтар, көзгө атарлар, абадан

коргонуу бөлүктөрүндө, байланыш, чалгындоо бөлүктөрүндө, айдоочулар, топографтар, кабарчылар, ал тургай танк айдаган, замбирек аткан жана жөө аскерлердин катарында кызмат өтөгөн аялдар көп болгон. Аялдар душмандын тылындагы жашыруун уюмдарда иштеп, партизандык кыймылдарга катышкан. Алар оорукта дагы «эркектердин» адистиктерин үйрөнүп, согушка аттанган эркектердин ордуна заводдун станокторун, тракторлорду иштетип, темир жолдо, темир эритүүчү ишканаларда иштешкен.

Төмөндө Кызыл Армиянын командирлеринин Аалы Токомбаевге жазган катынан үзүндү келтиребиз:

«Урматтуу жолдош Токомбаев!

Биз, Кызыл Армиянын командирлери, майор Фролов И.В., майор Семенов В.П., капитан Стенекко П.А., Фрунзе шаарында иш сапарында жүргөндө сизге аңгеме жазуу же биздин катыбызды басып чыгаруу өтүнүчү менен кайрылабыз. Кат биз үчүн, жоокерлер менен командирлер үчүн көп нерсе жасаган аял тууралуу. Эгер бул аялдын адамзатына болгон терең сүйүүсү жөнүндө эч ким билбей калса, абдан өкүнүчтүү болоор эле» [2].

Согуш мезгилинде канчалаган аялзаты жесир калып, турмуштун оор азабын мойнуна алып, кыйынчылыктарды көтөргөн кайратман, сабырдуу чыныгы каармандар. Бирок, изилдөөчүлөр тарабынан согуш мезгилиндеги баатыр аялдардын эмгеги көп эскерилбей, изилденбей калууда деп эсептешет. *Тилекке каршы, андай аракеттер болбой келет, - дейт тарых илимдеринин доктору Айнура Арзыматова [3].*

Быйыл мурдагы Советтер Союзуна кирген, Улуу Ата Мекендик согушка катышкан өлкөлөр Жеңиштин 75 жылдыгын белгиледик (пандемия лык кырдаалга байланыштуу). Москвада жеңиш парады болду. Бул согушка Кыргызстандан 360 миңдей адам катышкан. 90 миңден ашык кыргызстандыктар курман болгон. Мына ошол тарыхта болгон каармандардын эмгеги адабиятта сүрөттөлүп чагылдырылып жатты.

Согуш жылдарында У.Абдукаимов «Карында-

шыма» деген ат менен повестин жарыялады. Чыгармада Кадырбектин согуш мезгилиндеги Наталия аттуу орус кызынын фронттогу тагдыры жөнүндө баяндалып, согуштун оор шарттарындагы орус кызынын баатырдыгын сүрөттөп, карындашына кат жазып билдирип, карындашын да ошондой эле кайраттуулукка, чыдамкайлыкка чакырат. Автордун негизги максаты кыргыз кызынын образын ачып берүү болгон. Ырында негизги аскердик милдетими аткарып, туулган жериме аман-эсен кайтып барсам колундан суусундук ичип, саамайындап сылап, турармын көз жашыңды аарчып, ошондуктан белиңди бошотбой өсө бер карындашым, - деп билдирет.

Ал эми «Мен келемин» деген ырда (1944) сүйгөн жардын элесин мындайча сүрөттөйт: Мен сүйгөн жар түн уйкусунан козголуп, далай ойго батып, көздөн жаштар агып, өмүрүмдүн гү азыгы болгон сүйгөн жарына «Сабырдын түбү сары алтын» – деп, сабырдуулукта күтүшүн, аманчылык болсо кадыр түн атарда депо юн билдирет.

Албетте бул ырлар согуш талаасында жарык көргөн ырлар. Негизги көңүл бөлө турган маселе, жазуучунун оюн онго бөлгөн, түйшөлткөн кыргыз кыздарынын бүгүнкү тагдыры, эртеңки келечеги тууралуу. Жоокер өзүнүн аскердик милдетин жоопкерчиликтүүлүк менен аягына чейин аткарып, акыры жеңиштин келерине ал ишенет.

Жыйынтыктап келгенде, согуш учурундагы аялзатынын каармандык иштери айтып бүткүс десек жанылышпайбыз. Акын-жазуучулар чыгармаларында кайсы жанр болбосун аялзатынын каармандыгынын көркөмдөп сүрөттөөгө аракеттерин жасашып, алардын образдарын ачып берүүгө далалаттанышты.

Адабияттар:

1. История Кыргызстана: XX век. Учебник для ВУЗов.
2. Турганбаева Б. Аялдар жеңишке зор салым кошкон. (макала) Б., 2015.
3. Кыргыз совет адабиятынын тарыхы. 1 том, 1982.
4. Кыргыз совет адабиятынын тарыхы. 2 том, 1988.
5. Интернет булактарынан.